

NOGLE UNDERSØGELSER ANGÅENDE TORDENVEJRS OG LYNILDS FOREKOMSTER I GRØNLAND

Af overingeniør, cand. polyt. *Berthel Thomasen*

Som medlem af et af GTO nedsat udvalg, der blandt andet har udarbejdet „Bekendtgørelse for Grønland angående opbevaring og transport af brandfarlige væsker“, påtog jeg mig den særlige opgave at søge at få belyst spørgsmålet om hyppigheden af lynnedslags forekomst i Grønlands forskellige egne som en hjælp til bedømmelse af nødvendigheden af at sikre Grønlands tankanlæg med lynafledere.

Således foranlediget har jeg gennemgået Acton Friis: „Danmarksekspeditionen til Grønlands Nordøstkyst“, København 1909, med en beretning om rejser langs Grønlands østkyst gennem mere end 2 år mellem ca 75°n og 85°n, og I. P. Koch: Gennem den hvide Ørken, København 1913, med en beretning om en rejse over indlandsisen fra Danmarkshavn i øst på ca. 75°n til Prøven i vest på ca. 72°n, fra juni 1912 til juli 1913.

Hverken i disse eller i andre rejsebeskrivelser og ej heller i „Den grønlandske Lods“ har jeg fundet iagttagelser om forekomster af tordenvejr eller lynild i Grønland. I bogen I. V. Garde: „Vejledning til besejling af Kolonierne i Vestgrønland“ (1895) læses derimod, at „Torden og lynild er ikke almindelige, men forekommer af og til.“

Den mest omfattende litteratur om torden og lynilds forekomst i Grønlands forskellige egne fandt jeg i det interessante og righoldige værk: „Grønland i 200-Aaret for Hans Egedes Landgang“, udkommet i august 1921, hvori der under beskrivelserne af Grønlands forskellige distrikter også findes en kortfattet karakteristik af distrikternes klimatiske forhold – herunder forekomsten af tordenvejr.

Af disse beskrivelser fremgår det, at:

i Julianehåb distrikt „indtræffer torden gennemsnitlig hvert andet år ved kolonistedet og een gang årligt eller lidt hyppigere ved Nanortalik“,

i Frederikshåbs distrikt „viser observationerne, at det tordner gennemsnitlig een gang årligt ved Ivigtut.“

i Godthåbs distrikt „iagttages tordenvejr yderst sjældent, gennemsnitlig kun een gang hvert tiende år“,

i Sukkertoppens distrikt oplyses intet om tordenvejrs forekomst,

i Holsteinsborgs distrikt „er tordenvejr kun observeret 4 gange i løbet af 20 år“,

i distrikterne omkring Diskobugten og nord derfor „er tordenvejr ikke forekommet i Egedesminde, Christianshåb, Ritenbenk, Godhavn, Umanak, Upernavik og Thule“, i Angmagssaliks distrikt på østkysten „er lynild og torden ret sjældne og forekommer især om vinteren“, men det tilføjes, at „derimod er jordrystelser hyppige og kan være ret stærke“.

Udover de ovenfor anførte uddrag kan det tilføjes, at i bogen „De danske Atlanterhavsoer“, København 1906, oplyses det, at „Torden forekommer sjældent i Vestgrønland, mest i den sydlige del, men dog kun gennemsnitlig een gang om året. Godthåb og Jacobshavn har i 30 år kun haft ganske enkelte tordenvejr, Qornoq og Upernavik slet intet. Tages alle de danske kolonier under eet, er der forekommet enkelte tordenvejr i hver af årets måneder, undtagen i maj“, og siden læses: „Torden er ikke hørt i Angmagssalik“ (det vil sige fra 1894 til 1906).

De i det foregående meddelte – fra flere forskellige kilder hentede – oplysninger om tordenvejrs forekomst i Grønland hidrører tydeligvis ikke fra videnskabeligt eller blot regelmæssigt udførte observationer, – måske med undtagelse af oplysningerne fra Ivigtut, – men der kan dog formentlig alligevel af disse oplysninger uddrages den slutning, at forekomsten af tordenvejr i Grønland er relativ sjælden, og at hyppigheden synes at være jævnt aftagende fra syd til nord.

Dette bekræftes iøvrigt også i nogen grad af meddelelser i „Handbuch der Klimatologi“ af W. Köppen og R. Geiger, Berlin 1936, hvori der findes et skema over hyppigheden af iagttagne tordenvejr på forskellige steder i Grønland, men desværre gennem meget forskelligt antal år de enkelte steder, således at en direkte sammenligning af iagttagelserne ikke lader sig foretage.

Det fremgår af dette skema, at der i:

Upernavik gennem 50 år er noteret 0 tordenvejr, d. v. s. gennemsnitligt pr. år 0,0 på ca. 73° n.

Jacobshavn gennem 62 år er noteret 3 tordenvejr, d. v. s. gennemsnitlig pr. år 0,05 på ca. 69° n.

Godhavn gennem 7 år er noteret 3 tordenvejr, d. v. s. gennemsnitlig pr. år 0,43 på ca. 69° n.

Qornoq gennem 52 år er noteret 2 tordenvejr, d. v. s. gennemsnitlig pr. år 0,04 på ca. 65° n.

Godthåb gennem 62 år er noteret 10 tordenvejr, d. v. s. gennemsnitlig pr. år 0,16 på ca. 64° n.

Ivigut gennem 45 år er noteret 24 tordenvejr, d. v. s. gennemsnitlig pr. år 0,53 på ca. 61° n.

Nanortalik gennem 42 år er noteret 77 tordenvejr, d. v. s. gennemsnitlig pr. år 1,83 på ca. 60° n.

Angmagssalik gennem 30 år er noteret 13 tordenvejr, d. v. s. gennemsnitlig pr. år 0,43 på ca. 66° n.

Det fremgår således også af denne opstilling, at hyppigheden af tordenvejrs forekomst i Grønland er nogenlunde jævnt aftagende fra et gennemsnitligt antal på 1,83 pr. år i Nanortalik i syd til 0,0 pr. år i Upernavik i nord.

Efter en henvendelse til det meteorologiske Instituts klimatologiske afdeling i København fik jeg tilsendt udskrifter af stationsprotokoller ført efter lister, der gennem en årrække er hjemsendt fra observatorer i Grønland med oplysning om konstaterede „tordendøgn“.

Disse udskrifter indeholder oplysning om „tordendøgn“ i Godthåb og Ivigtut i årene 1931 til 1955, i Angmagssalik i nogle af årene mellem 1932 og 1951, idet oplysningerne derfra er ret ufuldstændige for årene 1931, 1933, 1934 og for årene fra 1936 til 1939.

Udskrifterne fra Nanortalik omhandler kun årene fra 1931 til 1941, idet disse observationer i Nanortalik er ophørt efter 1941.

Ifølge dette – dog noget ufuldstændige – observationsmateriale ses det, at „tordendøgn“ i de omhandlede ca. 25 år er konstateret i Sydgrønland i de fleste af årets måneder, hyppigst dog i juli og august måneder med henholdsvis ialt 15 og 10 „tordendøgn“ og i februar og oktober med henholdsvis ialt 7 og 6 „tordendøgn“ i løbet af disse ca. 25 år., medens der intet „tordendøgn“ er noteret for månederne april og september, hvilket dog måske kan bero på de ret uregelmæssige observationer. (Se iøvrigt vedføjede skema over antal „tordendøgn“ i Sydgrønland i den nævnte årrække).

Da de på tele- og vejrmeldingsstationerne i Grønland førte lister over observationer flere gange i døgnet sendes til bearbejdelse i det meteorologiske Instituts klimatologiske afdeling i Ordrup, har jeg i oktober 1964 forespurgt denne afdeling, om disse observationer indeholder oplysninger specielt om lynnedslag i Grønland, hvilket blev besvaret benægtende.

Da det således fra forskellige sider indsamlede materiale om forekomst af tordenvejr i Grønland intet har kunnet oplyse om forekomst af lynnedslag i Grønland, har jeg søgt på flere måder at finde frem til personlige og direkte iagttagne forekomster af tordenvejr og lynild i Grønland.

Således har „Grønlandsposten“ i 2 af bladets numre haft en opfordring til bladets læsere om velvilligst at meddele eventuelle erindringer eller oplevelser om tordenvejr og i særdeleshed om forekomsten af lynnedslag i Grønlands forskellige egne.

Disse opfordringer er resulteret blandt andet i, at kateket Daniel Isaksen, der nu som pensioneret er bosat i Eqalugarssuit i Julianehåb distrikt, har nedskrevet og indsendt sine iagttagelser og oplevelser om tordenvejr som uddrag af nogle dagbøger med hans forskellige naturiagttagelser igennem mange år i det sydlige Grønland.

Hans beretning, der er meddelt på grønlandsk, er oversat og her en del forkortet. Den lyder omtrent således:

„Det første, jeg kan huske, er fra 1905, da jeg var en lille dreng. Min mor og jeg var på besøg i Frederiksdal, hvor vi boede i telt.

Det var sent om aftenen. Meget mørkt med stærk sydost og silende regn, da det begyndte at tordne meget stærkt.

Regnen dannede store søer, og når det lynede, så det ud, som om der var ild i dem.

Den næste gang var det ved Kap Farvel i august 1925.

Vi boede i Nûk i en fjord med meget høje fjelde.

Det tordnede hele natten, så vi kunne slet ikke sove. Der var lyn med få øjeblikkes mellemrum, men jeg så ikke lynnedslag i vandet.

Jeg har ikke i Danmark oplevet et lignende uvejr.

Det næste tordenvejr oplevede jeg i februar 1928.

Det begyndte at tordne, netop som jeg var ved at gå til ro, da der pludselig kom et lyn. Det var, som om jeg mistede vejret, og et øjeblik syntes jeg intet at sanse. Det var næsten ligesom dengang i Nûk.

I begyndelsen af september 1952 tordnede det meget kraftigt uden regn og blæst ved 2–3 tiden om natten ved Eqalugarssuit.

Der har i årene siden da kun været lidt spredt torden om sommeren og efteråret her i det sydlige Grønland.“

Foruden at have modtaget disse personlige oplevelser gennem mange år fra en indfødt grønlænder har jeg yderligere modtaget brev af 5. august 1965 fra Grønlandspostens redaktør modtaget en skriftlig beretning fra læge A. Lund Petersen, der på en slæderejse 5 á 6 km nord for Jacobshavn i efteråret 1962 eller 1963 oplevede et kraftigt tordenvejr, ledsaget af stærk blæst, sne- og haglbyger, og hvor en hvislende lyd og kraftig lynild umiddelbart blev efterfulgt af et eksplosionsagtigt tordenskrald.

Det fremgår dog ikke af denne beretning, hvorvidt der blev observeret noget lynnedslag.

I brevet fra Grønlandsposten oplyste redaktøren desuden, at han havde modtaget en grønlandsksproget meddelelse fra Claushavn, hvorefter det fremgik, at der den 9. august 1964 gik et kraftigt tordenvejr henover stedet.

Der sås mange lyn, men der berettes heller ikke i dette tilfælde om observeret lynnedslag.

Udover ovenstående beretninger fra bosiddende i Grønland har jeg fra forhenværende landsfoged i Nordgrønland, kontorchef Ph. Rosendahl modtaget dels kontorchefens egne erindringer om stærkt tordenvejr i Grønland og dels andres erindringer desangående, som er kommet til kontorchefens kundskab.

Kontorchefen har således meddelt, at han erindrer et meget kraftigt tordenvejr med lynild, som han oplevede i Julianehåb ved middagstid den 30. juni 1919. På rejsen nordover de følgende dage berettede grønlænderne i Kagssimiut og Arsuk, at uvejret også havde været voldsomt der.

Fra 1916 til 1919 opholdt kontorchefen sig i Julianehåb, fra 1919 til 1920 i Ivigtut, fra 1923 til 1924 i Jacobshavn og fra 1924 til 1939 i Godhavn, men erindrer fra disse år kun enkelte svage, fjerne tordenvejr.

Derudover har kontorchefen oplyst, at provst H. Schultz Lorentsen har berettet følgende:

Provstens forældre afrejste medio maj 1898 fra Danmark til Sukkertoppen, hvortil de ankom ca. 6 uger senere.

Hans fader, provst Schultz Lorentsen, har fortalt sønnen, at familien da oplevede et tordenvejr af en sådan voldsomhed, som den ingensinde havde oplevet i Danmark. Om der var lynnedslag, vidste provsten ikke, men tilføjede, at grønlænderne var meget angste på grund af den voldsomme torden.

Fru kolonibestyrer Karla Simony har udtalt, at hun, der dengang var en ung pige, meget vel erindrer dette mægtige tordenvejr.

Videre har kolonibestyrer S. A. Andersen, der har gjort tjeneste i Julianehåb 1924–1925, 1927–1930 og 1937–1946, meddelt, at han ikke erindrer noget tordenvejr i disse år.

Derimod har han fortalt, at han en efterårsdag i 1928 eller 1929 var i Sydprøven, da et voldsomt tordenvejr gik over egnen. Han så ikke noget lynnedslag.

Inspektør Kaj Jensen, der har boet i Angmagssalik fra 1940 til 1959, har meddelt, at det ikke var ualmindeligt om vinteren at høre torden og at se lyn ude over havet, men aldrig over selve byen.

Derimod var jordrystelserne hyppige, særlig i de første år.

Fartøjsfører, senere udstedsbestyrer Nørdum, der har boet i 30 år mellem Egedesminde og Umanak, har kun oplevet et tordenvejr ved Rodebay, men lyn sås ikke.

Handelsfuldmægtig Aage Chemnitz i Nanortalik, til hvem jeg har sendt en anmodning om venligst at forespørge de ældre medlemmer af slægterne Chemnitz og Høegh m. fl. angående deres erindringer særlig om lynnedslag i Grønland, har nu

meddelt, at de svar, han har modtaget, alle er negative, ingen har ved selvsyn eller selvpoplevelser nogensinde konstateret lynnedslag i deres egne af Grønland.

Handelsfuldmægtig Chemnitz har ved en personlig samtale med mig i november 1964 oplyst, at det tordnede stærkt i Nanortalik i juni måned 1964, og at det var blevet ham meddelt, at det 2 dage forinden havde tordnet stærkt i Julianehåb, uden at der nogle af stederne konstateredes lynnedslag.

Iøvrigt har jeg fra en meddeler fået oplyst, at i perioden september 1957 til juni 1961 er der i Julianehåb kun forekommet én dag med tordenvejr. Der skete intet lynnedslag, men det tilføjes, at befolkningen nærmest var panikslagen som ved brand.

Samtidig blev det meddelt, at der i Nanortalik i perioden 1960 til ultimo 1963 ikke er forekommet nogen dag med tordenvejr.

Derudover kan jeg selv tilføje, at på mine sommerrejser i brandværnets tjeneste langs Grønlands vestkyst fra syd til nord i årene 1949 og fra 1951 til 1955 samt i 1957 og på østkysten til Angmagssalik og Mestersvig i 1956 og til Scoresbysund i 1958 har jeg vel været udsat for uvejr, der dog aldrig har været ledsaget af tordenvejr eller lynild.

Under en samtale i november 1964 med overingeniør Søndergård – Teleafdelingen – oplyste overingeniøren, at afdelingen aldrig havde konstateret noget lynnedslag i radiomaster i Grønland, men derimod ret kraftig statisk elektricitet under optrækkende snestorme m. v.

Samtidig meddelte overingeniøren, at han i sommeren 1964 oplevede et kraftigt tordenvejr i Egedesminde.

Ved at efterforske, hvorvidt der fra anden side i Egedesminde kunne meddeles nærmere enkeltheder om dette tordenvejr, medens det endnu var i frisk minde, er det efterhånden blevet oplyst, at uvejret fandt sted den 4. august 1964 og var ledsaget af mange lyn.

Det menes, at der blev observeret i hvert fald eet lynnedslag, som vistnok fandt sted ude i havnen, og som foranledigede, at el-sikringer ved telegrafstationens antennefordeler sprængtes, og at der samtidig slog ild ud fra nødsenderen, medens der iøvrigt ikke blev konstateret nogen lynskade i byen og ej heller i det umiddelbart ved havnen beliggende ret store tankanlæg.

For muligvis at få oplysning om eventuelle i Grønland noterede lynskader har jeg i september 1964 henvendt mig til brandforsikringsselskabet „Kgl. Brand“, som er det i Grønland mest engagerede brandforsikringsselskab.

Man oplyste i skadesafdelingen, at der ikke haves nogen erindring om lynbrande eller lynskader i Grønland.

Resultaterne af de foretagne, foran beskrevne forskellige undersøgelser angående

tordenvejrs og lynnedslags forekomst i Grønlands beboede dele kan i korthed resumeres således:

Virkeligt tordenvejr med kraftig lynild synes at være et relativt sjældent fænomen, hvilket blandt andet fremgår dels af, at sådanne stærke uvejr erindres og kan beskrives mange år efter deres forekomst, og dels af, at det nogle steder berettes, at ved sådanne uvejr synes befolkningerne nærmest panikslagne.

Der haves beretninger om forekomst af torden eller tordenvejr lige fra Kap Farvel til Rodebay i Diskobugten.

Hyppigheden af tordenvejrs eller tordendøgns forekomst er nogenlunde jævnt aftagende fra det sydligste Grønland med gennemsnitlig 1,5 tordendøgn eller lidt mere pr. år til Upernavik og nord derfor med 0,0 tordendøgn pr. år.

Det kan dog ikke deraf sluttes, at optrædende tordenvejrs heftighed eller styrke også er jævnt aftagende fra syd til nord – jfr. bl. a. det beskrevne tordenvejr i Sukkertoppen i maj måned 1898.

Det er ganske særlig bemærkelsesværdigt, at der ikke i noget tilfælde er berettet om lynnedslag i hvert fald i den beboede del af Grønland, og dette for en almindelig betragtning besynderlige forhold bør måske tages op til en nærmere, videnskabelig undersøgelse.

Den beboede del af Grønland er måske i nogen grad beskyttet mod lynnedslag af to mægtige lynafledere: Havet omkring Grønland og den dermed i forbindelse stående mægtige, på sine steder over 3000 meter tykke isblok, der i landets indre når op i eller i nærheden af en tordenladet sky og måske tilmed tør betragtes som „Grundvandet“ i Grønlands indre?

Er denne antagelse eller teori rigtig, er det et spørgsmål, om installation af lynafledere på tankanlæg for brandfarlige væsker er til nogen nytte i største delen af – om ikke i hele – Grønland.

Derimod vil det stadig være påkrævet, at der tages hensyn til, at statisk elektricitet med betydelig spænding vil kunne dannes ved tankanlæg, ved radiomaster, i sygehusenes operationsstuer (jvfr. „Beretninger vedrørende Grønland“ nr. 5, 1956, pag. 19, og dr. Aage Gilberts kronik i Berlingske Tidende den 27.6.1963 om Gen-syn med Thule), og mange andre steder i Grønlands tørre klima.